

Zawarcie małżeństwa pod wpływem groźby. Część 1. Pojęcie groźby w rozumieniu przepisów o wadach oświadczenia woli

---

Marriage Under the Unlawful Threat. Part 1. The Notion of a Threat on the Ground of Provisions on Defects of the Declaration of Intent

This author focuses on the issue regulated in Article 151 § 1 p. 3 of the Family and Guardianship Code. A marriage may be annulled if the declaration of marriage or the declaration provided for in Article 1 § 2 of the Family and Guardianship Code was made under an unlawful threat of the other party or a third party (if the circumstances indicate that the claimant may have feared that he himself or another person is in serious personal danger). In part 1, the author focuses on the notion of a threat on the ground of provisions on defects of the declaration of intent, especially in the context of Article 151 § 1 p. 3 of the Family and Guardianship Code. The main object of the dispute is the aim of a threat and the distinction between a threat and physical duress.

Anita Lutkiewicz-Rucińska

*doktor nauk prawnych
Akademia Pomorska w Słupsku*

ORCID – 0000-0003-1530-1511

e-mail:
anita.lutkiewicz-rucinska@apsl.edu.pl

Słowa kluczowe:
zawarcie małżeństwa, wada oświadczenia woli, groźba, cel groźby, przymus fizyczny

Key words:
entering into marriage, defect in a declaration of intent, threat, the aim of a threat, physical duress

<https://doi.org/10.36128/priw.vi38.357>

1. Uwagi wstępne

W art. 151 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wprowadzonym do tego kodeksu ustawą z dnia 24 lipca 1998 r.¹, ustawodawca przewidział możliwość unieważnienia małżeństwa z powodu wskazanych w nim wad oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenia przewidzianego w art. 1 § 2

-
- 1 Ustawa o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 117, poz. 757). Ustawa ta weszła w życie z dniem 15 listopada 1998 r.

k.r.o. Regulacja zawarta w art. 15¹ k.r.o. znajduje zatem zastosowanie w przypadkach, gdy:

- a) nupturient złożył oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński, zawierając małżeństwo przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego (lub przed konsulem),
- b) nupturient zawierający związek małżeński, podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego, złożył przed duchowym oświadczenie, w którym wyraził wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu.

Jedną z przyczyn wadliwości oświadczenia nupturienta przewidzianą w omawianym unormowaniu stanowi groźba. Zgodnie z art. 15¹ § 1 pkt 3 k.r.o. małżeństwo może być mianowicie unieważnione, jeżeli oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 1 § 2 k.r.o. zostało złożone pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, jeżeli z okoliczności wynika, że składający oświadczenie mógł się obawiać, że jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste. Przesłanki groźby prawnie doniosłej wskazane w art. 15¹ § 1 pkt 3 k.r.o. są podobne do tych, które ustawodawca przyjął w art. 87 k.c. Różnica polega na tym, że na gruncie pierwszego z powołanych przepisów prawnie obojętna jest groźba sprowadzenia niebezpieczeństwa majątkowego; w pozostałym zakresie znajduje zastosowanie dorobek orzecznictwa i nauki dotyczący groźby prawnie doniosłej unormowanej w art. 87 k.c.² Uwzględniając ten dorobek, jak również mając na uwadze zastaną interpretację art. 15¹ § 1 pkt 3 k.r.o., w niniejszej pracy podjęto próbę przedstawienia przewidzianych w tym przepisie przesłanek groźby prawnie doniosłej. Ich prezentację poprzedzają zawarte w pierwszej części opracowania uwagi dotyczące pojęcia groźby w rozumieniu przepisów o wadach oświadczenia woli, przede wszystkim w kontekście art. 15¹ § 1 pkt 3 k.r.o. Przedmiot rozważań stanowi zwłaszcza zagadnienie celowości groźby oraz odróżnienie groźby od przymusu fizycznego.

2. Groźba w znaczeniu potocznym a groźba w rozumieniu przepisów o wadach oświadczenia woli

Wyraz „groźba” ma w języku polskim dość szerokie znaczenie, zgodnie bowiem z jego słownikowym objaśnieniem groźba to: 1) „zapowiedź czegoś złego, niekorzystnego, przykrego w skutkach, skierowana do kogoś

---

2 Do dorobku orzecznictwa i nauki w tym zakresie odsyła m.in. Mirosław Nazar, „Wady oświadczenia woli”, [w:] Jerzy Ignatowicz, Mirosław Nazar, *Prawo rodzinne* (Warszawa: Lexis Nexis, 2016), 217; Tadeusz Smoczyński, „Zawarcie i unieważnienie małżeństwa”, [w:] Tadeusz Smoczyński, Marek Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze* (Warszawa: C. H. Beck, 2020), 70.

z zamiarem przestraszenia go, w celu uzyskania czegoś; pogrożka”, 2) „istnienie możliwości wydarzenia się czegoś złego, niebezpiecznego, przykrego w skutkach; niebezpieczeństwo, zagrożenie”³. Stosownie do przytoczonych wyżej, dwóch znaczeń wyrazu „groźba”, wyraz ten ma dwa synonimy, tj. „pogrożka” oraz „niebezpieczeństwo”⁴. Natomiast w literaturze prawniczej brak jednej, powszechnie przyjmowanej definicji groźby jako wady oświadczenia woli⁵. Dokonując pewnej generalizacji poglądów przedstawicieli nauki można wskazać, że na gruncie przepisów o wadach oświadczenia woli groźba jest rozumiana jako zapowiedź wyrządzenia komuś jakiegoś zła, jeżeli osoba, do której zapowiedź ta jest kierowana, nie złoży żądanego oświadczenia woli⁶.

- 3 *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. Bogusław Dunaj, t. I (Warszawa: Wilga, 1999), 289. Zgodnie z bardziej zwięzłym objaśnieniem „groźba” to „zapowiedź niebezpieczeństwa, kary, zemsty, itp.; pogrożka” oraz „to, co zagraża; niebezpieczeństwo” – *Słownik języka polskiego*, red. Mieczysław Szymczak, t. I (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978), 657.
- 4 Zob. *Słownik synonimów i antonimów*, red. Grzegorz Dąbkowski, Małgorzata Marcjanik (Poznań: Wydawnictwo Ibis, 2012), 116.
- 5 Mówiąc o groźbie jako o wadzie oświadczenia woli stosuję powszechnie przyjęty skrót myślowy. Jak bowiem zauważył Stefan Grzybowski, „Wadą oświadczenia woli nie jest sama groźba, lecz spowodowany nią stan obawy” - Stefan Grzybowski, „Czynności prawne. Oświadczenie woli. Wadliwość czynności”, [w:] *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, red. Stefan Grzybowski (Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974), 587.
- 6 Wskazane wyżej rozumienie groźby odwołuje się przede wszystkim do jej ujęcia prezentowanego przez Z. Radwańskiego, którego zdaniem groźba na gruncie prawa cywilnego to „zapowiedź wyrządzenia komuś jakiegoś zła, w razie gdyby nie dokonał on żądanej czynności prawnej” – Zbigniew Radwański, „Wady oświadczenia woli”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. II, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Zbigniew Radwański (Warszawa: C. H. Beck, 2008), 420; tak też Smoczyński, „Zawarcie i unieważnienie małżeństwa”, 69; podobnie np. Aleksandra Janas, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna (art. 1-125)*, red. Mariusz Fras, Magdalena Habdas (Warszawa: Wolters Kluwer, 2018), 826-827. Zbliżoną definicję przyjmuje S. Grzybowski, według którego w rozumieniu przepisów o wadach oświadczenia woli groźbą jest „zapowiedzenie przez drugą stronę lub osobę trzecią w celu skłonienia (albo nawet: zmuszenia) pewnej osoby do złożenia określonego oświadczenia woli użycia takich środków, które mogą spowodować niekorzystne następstwa dla tej osoby lub osoby innej, jeżeli

Wskazuje się przy tym, że zapowiadane zło może polegać na pogłębieniu stanu niebezpieczeństwa lub nieszczęścia już istniejącego⁷. Takie pojmowanie groźby, ukształtowane w braku definicji ustawowej przez naukę, odnosi się nie tylko do art. 87 k.c., ale i w szczególności do złożonego pod wpływem groźby oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński oraz oświadczenia przewidzianego w art. 1 § 2 k.r.o.⁸ (pomijam tu dyskutowaną w literaturze kwestię, czy oświadczenie składane przez nupturienta jest oświadczeniem woli czy innego rodzaju oświadczeniem⁹).

Warto zwrócić uwagę, że przyjęte w nauce rozumienie groźby nawiązuje jedynie do pierwszego z przytoczonych wyżej, funkcjonujących w języku potocznym znaczeń tego pojęcia; groźbą w prawie cywilnym nie jest więc

---

żądane oświadczenie nie zostanie złożone” – Grzybowski, „Czynności prawne”, 587-588; podobnie np. Biruta Lewaszkiwicz-Petrykowska, *Wady oświadczenia woli* (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1973), 150; Adam Doliwa, *Prawo cywilne – część ogólna* (Warszawa: C. H. Beck, 2012), 247; Aleksander Wolter, Jerzy Ignatowicz, Krzysztof Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2020), 405. Nasuwa się uwaga, że definicja Z. Radwańskiego najwięcej oddaje istotę groźby w rozumieniu cywilnoprawnym; nie jest jednak w pełni satysfakcjonująca o tyle, że wydaje się z niej wynikać, jakoby podmiotem, którego zapowiadane zło miało dotknąć, miała być jedynie osoba, na której grożący usiłuje wymusić dokonanie czynności prawnej.

- 7 Lewaszkiwicz-Petrykowska, *Wady*, 158; eadem, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna*, red. Paweł Książak, Małgorzata Pyziak-Szafnicka (Warszawa: Wolters Kluwer, 2014), 1025; podobnie np. Kazimierz Piasecki, *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Komentarz* (Kraków: Zakamycze, 2003), 416; Janas, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 827. Odwołując się do przykładu można stwierdzić, że groźba może polegać nie tylko na zagrożeniu rozpowszechnieniem kompromitujących daną osobę informacji, ale i na zagrożeniu kontynuowaniem ich rozpowszechniania. Wydaje się jednak, że pojęcie wyrządzenia zła jest na tyle szerokie, że obejmuje pogłębienie stanu niebezpieczeństwa lub nieszczęścia już istniejącego.
- 8 Zob. np. Janusz Gajda, „Unieważnienie małżeństwa”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. XI, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Tadeusz Smoczyński (Warszawa: C. H. Beck, 2014), 188.
- 9 Na ten temat zob. np. Janusz Gajda, „Charakter prawny zawarcia związku małżeńskiego”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. XI, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Tadeusz Smoczyński (Warszawa: C. H. Beck, 2014), 81-86 i powołana tam literatura.

ani samo niebezpieczeństwo (zagrożenie) ani możliwość jego wystąpienia¹⁰. Takie ograniczenie znaczenia pojęcia groźby na gruncie przepisów o wadach oświadczenia woli wynika zapewne stąd, że ustawodawca jako źródło groźby wskazuje osobę, przy czym zapowiadającym sprowadzenie niebezpieczeństwa, tj. grożącym, może być (w art. 87 k.c., jak i art. 15¹ § 1 pkt 3 k.r.o.) druga strona lub osoba trzecia. Skoro więc, jak zauważył Kazimierz Piasecki, groźba musi „pochodzić od osoby, a nie wynikać z sytuacji”¹¹, oświadczenia woli nie można zakwalifikować jako złożonego pod wpływem groźby tylko z tego powodu, że zostało złożone w niebezpiecznych dla składającego je okolicznościach, np. w warunkach zagrożenia rozprzestrzeniającym się pożarem, nawet wywołanym umyślnie przez inną osobę.

3. Zagadnienie celowości groźby

Zgodnie z panującym poglądem grożący działa zawsze w określonym celu, tj. jego intencja skierowana jest na to, aby ten, komu grozi, złożył oświadczenie woli o treści żądanej przez grożącego¹². Podnosi się też, że „Chęć zmuszenia immanentnie tkwi w pojęciu groźby”, a osoba, do której kierowana jest groźba znajduje się w sytuacji przymusowej, polegającej na tym, że stoi przed alternatywą: albo dokona żądanej czynności prawnej albo narazi się na realizację stanu rzeczy określonego w groźbie¹³. Adresat groźby

10 Zob. w szcz. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady*, 159.

11 Piasecki, *Kodeks cywilny*, 416.

12 Zob. np. wyrok SN z dnia 22 stycznia 2004 r., I PK 199/03, OSNP 2004, nr 22, poz. 384; postanowienie SN z dnia 16 lipca 2014 r., II PK 48/14, Legalis nr 1406609; Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady*, 159; też, Komentarz do art. 87 k.c., 1026; Piasecki, *Kodeks cywilny*, 416; Radwański, „Wady”, 421; Adam Jedliński, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna*, red. Andrzej Kidyba (Warszawa: Wolters Kluwer, 2012), 573; Adam Brzozowski, Wojciech J. Kocot, Elżbieta Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2018), 360; Jerzy Strzebińczyk, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Edward Gniewek, Piotr Machnikowski (Warszawa: C. H. Beck, 2016), 237. Należy nadmienić, że niektórzy autorzy ujmują problematykę celu osoby grożącej, tj. zmuszenia zagrożonego do złożenia określonego oświadczenia nie w ramach analizy pojęcia groźby, a przy omawianiu przesłanek groźby prawnie doniosłej (zob. np. Radwański, „Wady”, 421); kwestia ta jednak, jak się zdaje, nie ma większego znaczenia.

13 Tak Zbigniew Radwański, Adam Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna* (Warszawa: C. H. Beck, 2019), 291 oraz Maciej Gutowski, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz. Art. 1-449¹*, red. Maciej Gutowski (Warszawa: C. H. Beck, 2018), 874; podobnie np.

ma więc wybór między złożeniem żądanego oświadczenia woli a realizacją groźby¹⁴. Istnienie powyższej możliwości wyboru wskazuje się niekiedy jako istotę omawianej wady oświadczenia woli¹⁵.

Warto zwrócić uwagę, że przedstawione wyżej, ugruntowane w orzecznictwie i nauce rozumienie groźby spotkało się z zastrzeżeniami. Zgłosił je w szczególności Paweł Granecki, którego zdaniem stanowisko, że groźący działa zawsze w celu wymuszenia określonego oświadczenia woli, stanowi zbyt wąskie ujęcie groźby. Według poglądu autora groźba występuje także wtedy, gdy groźący, nie dążąc do uzyskania oświadczenia woli, działa w celu wywołania u zagrożonego stanu obawy. Za dotknięte wadą w postaci groźby Granecki uznaje w związku z tym oświadczenie, które pod wpływem wywołanej obawy zagrożony składa samoistnie w celu oddalenia niebezpieczeństwa poprzez „oblaskawienie” groźącego, np. w przypadku napaści. Jak zauważa autor, sformułowanie ustawowe, że oświadczenie ma być złożone „pod wpływem groźby”, nie oznacza, że w groźbie ma być zawarte, chociażby dorozumiane, żądanie złożenia określonego oświadczenia woli¹⁶.

Przedstawione wyżej stanowisko i argumentacja Graneckiego wymagałyby zapewne szerszej analizy, zwłaszcza że trudno nie zgodzić się z przytoczonym wyżej argumentem autora z zakresu wykładni językowej. Ograniczając się w tym miejscu do krótkiej polemiki, można wskazać, że przyjęcie szerszego rozumienia groźby, ujmowanej jako zapowiedź sprowadzenia niebezpieczeństwa, której nie musi towarzyszyć żądanie złożenia określonego oświadczenia woli, prowadziłoby do znacznego zwiększenia możliwości wzruszenia czynności prawnych z powodu omawianej wady oświadczenia woli. Mogłoby to z kolei skutkować nadmiernym zachwianiem stabilizacji istniejących stosunków prawnych, naruszając godne ochrony interesy osób trzecich. Nie budzi bowiem wątpliwości, że dążąc do uniknięcia realizacji zapowiedzianego niebezpieczeństwa osoba nim zagrożona może podejmować rozmaite decyzje oraz dokonywać różnych, niekiedy nawet licznych czynności prawnych, niekoniecznie „układając się” z groźącym. Na przykład pod wpływem

---

Lewaszkiwicz-Petrykowska, *Wady*, 159; Jedliński, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 57; Brzozowski, Kocot, Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne*, 360.

14 Lewaszkiwicz-Petrykowska, *Wady*, 156; Radwański, „Wady”, 420; Radwański, Olejniczak, *Prawo cywilne*, 291; Roman Trzaskowski, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna*, cz. 2 (art. 56-125), red. Jacek Gudowski (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 680; zob. też Jedliński, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 571; Gutowski, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 874-875.

15 Jedliński, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 571.

16 Paweł Granecki, „Glosa do wyroku SN z dnia 19 marca 2002 r., I CKN 1134/99” *Monitor Prawniczy*, nr 10 (2006): 556, przyp. 1.

groźby pozbawienia życia kierowanej przez byłego, porzuconego partnera, zagrożona kobieta może w szczególności sprzedać mieszkanie, wypowiedzieć umowę o pracę, zaciągnąć pożyczkę potrzebną jej na przeprowadzkę, nabyć mieszkanie w innym mieście oraz zawrzeć w nim nową umowę o pracę. Wzruszenie powyższych czynności prawnych mogłoby okazać się dotkliwe dla wielu działających w dobrej wierze osób trzecich, nie stanowiąc przy tym dla groźącego żadnej dolegliwości (wymuszenie na zagrożonej dokonania jakichkolwiek czynności prawnych nie było przecież jego celem). W związku z tym jestem zdania, że na gruncie przepisów o wadach oświadczenia woli zasadne jest węższe, dotychczas przyjmowane w nauce pojęcie groźby, jako pozwalające na unieważnienie tylko tych czynności prawnych, do których wymuszenia groźący zgodnie z treścią groźby dążył.

Podobnie jak powoływany wyżej autor dostrzegam jednak konieczność udzielenia ochrony osobie, która pod wpływem zapowiedzi wyrządzenia jej zła, próbując ratować się przed jego realizacją, proponuje złożenie oznaczonego oświadczenia woli, licząc na akceptację tej propozycji przez groźącego. Nie przesądzając o możliwych sposobach ochrony osoby, która doszła w tym przedmiocie do porozumienia z groźącym i złożyła określone oświadczenie woli, można brać pod uwagę kilka rozwiązań. Mianowicie można twierdzić, że w razie akceptacji przez groźącego propozycji zagrożonego co do złożenia określonego oświadczenia woli, groźba pierwotnie bezwarunkowa (np. „zabiję cię”) przekształca się w groźbę operującą alternatywą: złożenie określonego oświadczenia woli albo realizacja zapowiedzianego zła (np. „zabiję cię, jeżeli nie przeniesiesz na mnie własności twojej nieruchomości”). Z inicjatywy zagrożonego dochodzi więc do zmiany stanowiska groźącego, który modyfikuje (w sposób wyraźny lub dorozumiany) treść groźby, nadając jej taką postać, która zgodnie z powszechnie przyjmowanym poglądem stanowi groźbę w rozumieniu przepisów o wadach oświadczenia woli. Jeżeli następnie zagrożony złoży pod jej wpływem wymagane przez groźącego oświadczenie woli, będzie mógł powołać się na groźbę. W konkluzji można by więc stwierdzić, że oświadczenie, które pod wpływem wywołanej obawy zagrożony składa w celu oddalenia niebezpieczeństwa poprzez „obłaskawienie” groźącego, jest dotknięte wadą w postaci groźby także na gruncie jej powszechnie przyjmowanego, węższego rozumienia.

W razie krytycznego podejścia do powyższych, mogących rodzić pewne wątpliwości wywodów¹⁷ można proponować stosowanie do omówionego

---

17 Problematyczne w opisanej konstrukcji jest w szczególności to, że obawa po stronie zagrożonego istniała już przed sformułowaniem przez groźącego groźby w jej postaci „klasycznej”, tj. groźby operującej alternatywą. Należy jednak zauważyć, że jest to już inna, zmodyfikowana w stosunku do pierwotnej obawa (tj. nie oddaje jej już sformułowanie „zabije mnie”, lecz sformułowanie „zabije mnie, jeżeli nie przeniosę na niego

przypadku przepisów o groźbie w drodze analogii albo twierdzić, że skoro sytuacja, w której grożący działa w celu wywołania u zagrożonego stanu obawy bez przedstawienia mu możliwości uniknięcia realizacji zapowiadanego zła, jest dla zagrożonego trudniejsza niż wówczas, gdyby realizacji zapowiadanego niebezpieczeństwa mógłby uniknąć składając żądane oświadczenie woli, zasadne jest poszukiwanie podstaw prawnych dla sankcji silniejszej, niż wzruszalność dokonanej czynności prawnej. Można by więc twierdzić, że jeżeli grożący zgodził się odstąpić od realizacji zapowiedzianego zła w zamian za zaproponowaną mu przez zagrożonego darowiznę nieruchomości, zawarta następnie przez strony umowa darowizny będzie nieważna jako sprzeczna z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.); możliwe jest też przyjęcie, że umowa darowizny była umową pozorną, pod którą kryła się nieważna (bo sprzeczna z zasadami współżycia społecznego) umowa nienazwana (art. 83 § 1 k.c.).

Warto przypomnieć, że celowość groźby jako jej konieczną cechę zakwestionował także Maciej Gutowski, który podniósł, że chociaż celowość działania osoby grożącej należy do istoty groźby, wymóg ten nie znajduje potwierdzenia w treści art. 87 k.c., natomiast przyjęcie go powodowałoby, że zagrożony byłby obciążony ciężarem dowodu celowego działania grożącego. Autor zwrócił też uwagę, że mogą zdarzyć się przypadki, gdy autorem groźby będzie osoba małoletnia lub niepełnoletnia, „której działania wymykają się z kategorii celowości”¹⁸.

---

własności mojej nieruchomości”). Poważniejszy problem konstrukcyjny pojawiłby się natomiast wtedy, gdyby zagrożony od razu złożył niewymagane od niego oświadczenie woli (np. oferta przeniesienia własności złotego zegarka w zamian za odstąpienie od realizacji zapowiedzianego zła w postaci pobicia), która zostałaby przyjęta przez drugą stronę. W takim bowiem przypadku, alternatywa dla zagrożonego (tj. pobicie albo złożenie oświadczenia o przeniesieniu własności zegarka) powstałaby niejako już po złożeniu przez niego oświadczenia woli o przeniesieniu własności zegarka („gdybym nie przeniósł na niego własności mojego zegarka, pobiłby mnie”).

- 18 Gutowski, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 875-876. Stanowisko M. Gutowskiego uznał za przekonujące R. Strugała, który rozpatrując omawiane zagadnienie na płaszczyźnie przesłanek groźby prawnie doniosłej podkreślił, że celowość groźby rozumiana jako wywołanie obawy przez grożącego w celu wymuszenia na kimś złożenia określonego oświadczenia woli stanowi typową cechę groźby, nie jest jednak konieczną cechą groźby prawnie doniosłej – Radosław Strugała, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Edward Gniewek, Piotr Machnikowski (Warszawa: C. H. Beck, 2019), 241.

Stanowisko autora uważam za przekonujące zarówno co do tego, że nie ma podstaw do obciążania zagrożonego ciężarem dowodu celowości działania grożącego, jak i co do tego, że groźba może być sformułowana przez osobę, która nie ma zamiaru wymuszenia na innej osobie określonego oświadczenia woli. Uważam przy tym, że nawet w tym ostatnim przypadku groźba nie jest pozbawiona cechy celowości, rozumianej jednak nie jako cel, którym kieruje się grożący, ale jako cel groźby wynikający z jej treści. Uzasadniając przyjętą tezę, warto raz jeszcze przypomnieć, że zgodnie z panującym poglądem groźba w rozumieniu przepisów o wadach oświadczenia woli jest zapowiedzią wyrządzenia komuś jakiegoś zła, jeżeli osoba, do której zapowiedź ta jest kierowana, nie złoży żądanego oświadczenia woli. Z przytoczonej definicji wynika, że konstrukcja omawianej wady oparta jest na jej celowości, bowiem cel zapowiedzi sprowadzenia zła na inną osobę (tj. wymuszenie złożenia przez nią określonego oświadczenia woli) jest ujęty w treści groźby. Oczywiście jest przy tym, że skoro – zgodnie z niekwestionowanym w orzecznictwie i nauce poglądem – groźba może być sformułowana nie wprost¹⁹, cel ten nie musi być zawarty w klarownej wypowiedzi w rodzaju „jeżeli nie złożysz określonego oświadczenia woli, to...”, lecz może być wyrażony w sposób mglisty, zwerbalizowany lub nie. Istotne jest to, aby cel groźby danej osobie był „odczytywalny” z treści groźby. To, że grożący z uwagi na swój stan psychiczny nie miał na celu wymuszenia oświadczenia woli, nie oznacza w mojej ocenie braku celowości samej groźby.

Przyjęcie poglądu, w myśl którego groźba może być sformułowana przez osobę niemającą na celu wymuszenia oświadczenia woli, oznacza, że dla stwierdzenia wystąpienia groźby nie jest konieczne dojście do poprzedzonej analizą psychiki grożącego konkluzji, że kierował nim zamiar zmuszenia innej osoby do złożenia określonego oświadczenia woli²⁰. W omawianym kontekście istotny jest bowiem nie cel, który przyświecał osobie grożącej, ale cel, który został przez nią ujawniony. Nie budzi zresztą wątpliwości, że intencja

19 Tak np. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady*, 159; eadem, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 1026; Radwański, „Wady”, 422; Strzebińczyk, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 237; Krzysztof Pietrzykowski, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz. Art. 1–449⁰*, red. Krzysztof Pietrzykowski (Warszawa: C. H. Beck, 2020), 408. Zob. też orzeczenie SN z dnia 15 października 1946 r., C III 597/46, OSN 1947, nr 2, poz. 48, w którym stwierdzono, że „Do uznania, że oświadczenie woli zostało złożone pod wpływem bezprawnej groźby, nie jest konieczne, żeby grożący żądał wprost złożenia tego oświadczenia. Wystarczy, żeby dla uniknięcia skutków groźby było konieczne złożenie tego oświadczenia, do którego grożący dążył”.

20 Zob. idące w odmiennym kierunku rozważania Graneckiego, „Glosa”, 557.

grożącego najczęściej będzie pokrywała się z odczytywalnym na zewnątrz jej zamiarem. Jako przykład odstępstwa od tej reguły można wskazać, oprócz przykładu gróźb kierowanych przez osoby, o których mówi w powołanej wyżej wypowiedzi Gutowski, gróźbę sformułowaną nie na serio. Mianowicie można sobie wyobrazić sobie żart, np. ze strony przyszłych szwagrów, którzy do narzeczonego siostry mówią, że „jeżeli uciekniesz sprzed ołtarza, to wywieziemy cię w bagażniku do lasu i tam się z tobą policzymy”. Zakładam, że grożący żartują nie wiedząc o tym, że naręczony istotnie nosi się z zamiarem zerwania zaręczyn, przy czym nie odbiera on ich słów jako żartu z uwagi na bogatą kryminalną przeszłość braci narzeczonej (albo uznaje je za gróźbę wypowiedzianą półżartem, którą są oni jednak gotowi zrealizować, gdy dowiedzą się, że rzeczywiście chce zerwać zaręczyny). Do zawarcia małżeństwa dochodzi, ponieważ chłopak boi się powiedzieć narzeczonej, że jednak nie chce się z nią żenić. Zgodnie z przyjętym wyżej stanowiskiem, intencjonalny niefortunny żart może stanowić gróźbę i to gróźbę prawnie doniosłą.

4. Groźba a przymus fizyczny

Od groźby określanej inaczej jako przymus psychiczny²¹ (*vis compulsiva*) odróżnia się przymus fizyczny (*vis absoluta*). W tym ostatnim przypadku „ruchy człowieka nie są sterowane przez jego centralny układ nerwowy, lecz poddane zostały ukierunkowanemu naciskowi zewnętrznemu”²². Zgodnie z dominującym poglądem nie dochodzi wówczas do złożenia żadnego oświadczenia woli²³. Przyjmując to stanowisko należy stwierdzić,

-
- 21 Tak np. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady*, 156; eadem, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 1025; Z. Radwański, „Wady”, 420; Wolter, Ignatowicz, Stefaniuk, *Prawo cywilne*, 405.
- 22 Radwański, „Wady”, 420; zob. też np. Janas, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 830.
- 23 Tak np. Radwański, „Wady”, 386; autor dodaje, że takiego zachowania w ogóle nie można uznać za czyn człowieka, ibidem, s. 420. Podobne stanowisko zajmuje K. Pietrzykowski, który uważa, że w razie zastosowania przymusu fizycznego nie dochodzi do złożenia oświadczenia przez osobę przymuszoną, a to, co ona oświadcza stanowi „transmisję woli przymuszającego” – Pietrzykowski, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 408; idem, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Krzysztof Pietrzykowski (Warszawa: C. H. Beck, 2020), 225. Za stanowiskiem, że w razie zastosowania przymusu fizycznego nie dochodzi do złożenia oświadczenia woli opowiadają się też w szczególności: Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady*, 156; eadem, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 1025; Włodzimierz Bendza, „Przesłanki normatywne groźby jako wady oświadczenia woli z art. 87 k.c.” *Rejent*, nr 7 (2019): 11; Janas, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 830; Przemysław

że w przypadku, gdyby oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 1 § 2 k.r.o. zostało od nupturienta uzyskane za pomocą przymusu fizycznego, oznaczałoby to, że w istocie nie złożył on żadnego oświadczenia, a więc małżeństwo nie zostało zawarte²⁴.

Przymus fizyczny stosowany w celu wymuszenia od nupturienta któregośkolwiek z powyższych oświadczeń w praktyce wystąpi zapewne niezwykle rzadko²⁵, niemniej warto zwrócić uwagę, że niektórzy autorzy pojęcie przymusu fizycznego ujmują dość szeroko, jako przykład jego zastosowania wskazując groźbę natychmiastowego użycia broni. Takie stanowisko zajmuje w szczególności Krzysztof Pietrzykowski. Autor zastrzega, że powyższy przykład w odniesieniu do zawarcia małżeństwa można rozważać w zasadzie tylko teoretycznie z uwagi na obecność kierownika USC i innych osób biorących udział w uroczystości, zaznacza jednak, że nie można wykluczyć sterroryzowania bronią wszystkich tych osób²⁶. Inną możliwą kwalifikację groźby natychmiastowego użycia broni przedstawia Maciej Domański, który wskazuje,

---

Sobolewski, „Komentarz do art. 87 k.c., teza 7”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Konrad Osajda (C. H. Beck, 2021, Legalis); Trzaskowski, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 680-681. Można jednak spotkać pogląd, zgodnie z którym zastosowanie przymusu fizycznego w celu wymuszenia oświadczenia woli należy kwalifikować jako stan wyłączający swobodę, o którym mowa w art. 82 k.c. – tak Gutowski, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 875; tak też Radwański, Olejniczak, *Prawo cywilne*, 283; zob. jednak idem, 291.

- 24 Tak Witold Borysiak, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Jacek Wierciński (Warszawa: Lexis Nexis, 2014), 170; Maciej Domański, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Konrad Osajda (C. H. Beck, 2020, Legalis), teza 28; Pietrzykowski, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, 225. Natomiast przyjęcie konkurencyjnego poglądu, zgodnie z którym zastosowanie przymusu fizycznego w celu wymuszenia oświadczenia od nupturienta należy kwalifikować jako stan wyłączający swobodę oznaczałoby, że małżeństwo zawarte pod wpływem przymusu fizycznego jest ważne i nie podlega unieważnieniu (art. 15¹ § 1 k.r.o. nie przewiduje bowiem takiej podstawy unieważnienia małżeństwa), chyba żeby w opisywanym przypadku art. 15¹ § 1 pkt 1 k.r.o. stosować w drodze analogii).
- 25 M. Domański jako przykład wskazuje poprowadzenie ręki danej osoby w celu złożenia w ten sposób podpisu pod protokołem przyjęcia oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński, o którym mowa w art. 7 § 3 k.r.o. – Domański, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, teza 28.
- 26 Pietrzykowski, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, 225. Stanowisko autora poparł Borysiak, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, 170.

że jeżeli za nauką przyjąć, iż w przypadku przymusu psychicznego zagrożony ma wybór między złożeniem oświadczenia a realizacją groźby, to powołaną groźbę należałoby traktować nie jako przymus fizyczny, lecz jako bezprawną groźbę²⁷. Jeszcze inne stanowisko prezentuje Adam Jedliński, który wypowiadając się na gruncie art. 82 k.c., przyjmuje, że zagrożenie śmiercią osobie najbliższej dla składającego oświadczenie woli, w sytuacji gdy groźący trzymał pistolet przystawiony do głowy tej osoby, niemającej możliwości ucieczki, należy uznać za stosowanie przymusu psychicznego, jednak o szczególnym charakterze. Mianowicie w ocenie autora taki przymus ma charakter nieprzewidywalny (przemozny), gdyż z uwagi na jego siłę i bezpośredniość składający oświadczenie woli jest pozbawiony wyboru co do tego, czy złożyć żądane oświadczenie. Jeżeli więc dojdzie do złożenia oświadczenia woli pod wpływem takiej groźby, zasadne jest według Adama Jedlińskiego przyjęcie, że zostało ono złożone w braku swobody²⁸.

Za przekonujące uważam stanowisko przedstawione przez Domańskiego, które prowadzi do uznania, że jeżeli oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 1 § 2 k.r.o. zostało złożone pod wpływem groźby natychmiastowego użycia broni, oświadczenie to należy uznać za dotknięte wadą, o której mowa w art. 15¹ § 1 pkt 3 k.r.o. Powyższa groźba nie stanowi przymusu fizycznego, ponieważ nupturient, składając oświadczenie, kieruje swoim zachowaniem, wykonując podjętą przez siebie decyzję o złożeniu żądanego oświadczenia. Oczywiście decyzja ta została na nim wymuszona perspektywą realizacji zawartego w treści groźby zła, jednak presja ze strony groźącego polegała na wpływie na wolę nupturienta, a nie na ruchy jego ciała. Oświadczenia złożonego przez nupturienta nie można również zakwalifikować jako złożonego w stanie wyłączającym swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli (zresztą wady prawnie obojętnej na gruncie art. 15¹ k.r.o.). Wynika to stąd, że w analizowanym przypadku przymus pochodzi z zewnątrz, nie jest zaś umiejscowionym w składającym oświadczenie woli przymusem wewnętrznym, trafnie uznawanym w orzecznictwie²⁹ i nauce³⁰ za przyczynę stanu wyłączającego „swobodne podjęcie

27 Domański, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, teza 28.1. Należy podkreślić, że autor powołuje się na pojęcie groźby fizycznej i groźby psychicznej, z kontekstu wynika jednak, iż miał on na myśli przymus fizyczny i przymus psychiczny.

28 Jedliński, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 571.

29 Zob. np. wyrok SN z dnia 1 lipca 1974 r., III CRN 119/74, OSP 1976, z. 2, poz. 30; wyrok SN z dnia 7 lutego 2006 r., IV CSK 7/05, LEX nr 180191; postanowienie SN z dnia 20 stycznia 2014 r., II PK 230/13, LEX nr 1647010.

30 Zob. w szczeg. Piasecki, *Kodeks cywilny*, 404; Radwański, „Wady”, 386; Biruta Lewaszkiewicz-Petrykowska, „Komentarz do art. 82 k.c.”, [w:]

decyzji i wyrażenie woli”, o którym mowa w art. 82 k.c. Dla kwalifikacji groźby natychmiastowego użycia broni jako groźby w rozumieniu przepisu art. 15¹ § 1 pkt 3 k.r.o. (jak i art. 87 k.c.) nie powinno mieć przy tym znaczenia to, że w obliczu śmiertelnego zagrożenia jest pewne czy niemal pewne, że żądanie oświadczenie zostanie złożone. Okoliczność ta świadczy jedynie o wysokim stopniu spodziewanej skuteczności groźby. Zapowiadane zło jest tego rodzaju, że zagrożony najprawdopodobniej dokona wyboru zgodnie z wolą grożącego, tj. podejmie decyzję o złożeniu żadanego oświadczenia woli. To, że zagrożony znajduje się w sytuacji w praktyce determinującej jego wybór (zarówno w ocenie zagrożonego, jak i każdego normalnie rozumującego człowieka jest to zapewne sytuacja w zasadzie bez wyboru) nie oznacza jednak, że zagrożony znajduje się „w stanie” wyłączającym swobodę wyboru, co byłoby prawnie relewantne na gruncie art. 82 k.c.³¹. Gdyby jednak uznać, że w danym, nietypowym przypadku groźba doprowadziła jej adresata do stanu polegającego na wyłączeniu jego swobody powzięcia decyzji i wyrażenia woli³² i w takim stanie zawarłby on małżeństwo, to (skoro art. 15¹ k.r.o. takiej wady oświadczenia woli nie przewiduje) powyższy stan faktyczny

---

Kodeks cywilny. Część ogólna, red. Paweł Księżak, Małgorzata Pyziak-Szafnicka (Warszawa: Wolters Kluwer, 2014), 961; Stanisław Rudnicki (aktualizacja Roman Trzaskowski), „Komentarz do art. 82 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część Ogólna*, red. Jacek Gudowski (Warszawa: Lexis Nexis, 2014), 679-680.

- 31 Zgodnie z przekonującym, panującym w orzecznictwie i nauce poglądem, pojęcie stanu wyłączającego swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli, o którym mowa w art. 82 k.c. odnosi się do stanu psychiki osoby składającej oświadczenie woli (w niektórych wypowiedziach dodatkowo wskazuje się na właściwości procesu myślowego, stan intelektu lub stan fizjologiczny tej osoby), a nie do zewnętrznej sytuacji, w której znalazł się składający oświadczenie woli – zob. orzecznictwo i literatura powołane w przyp. 30 i 31; zob. jednak Radwański, Olejniczak, *Prawo cywilne*, 283; Maciej Gutowski, „Komentarz do art. 82 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz. Art. 1-449¹*, red. Maciej Gutowski (Warszawa: C. H. Beck, 2018), 816; idem, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 875.
- 32 Na możliwość wystąpienia takiej sytuacji zwracają uwagę niektórzy autorzy w rozważaniach dotyczących art. 87 k.c., opowiadając się za stosowaniem do złożonego w takich okolicznościach oświadczenia woli art. 82 k.c. - tak Grzybowski, „Czynności prawne”, 590-591; podobnie Bendza, „Przesłanki”, 15-16; Agnieszka Grzesiok-Horosz, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Mariusz Załucki (Warszawa: C. H. Beck, 2020), 257; zob. jednak Magdalena Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne części ogólnej prawa cywilnego* (Warszawa: C. H. Beck, 2014), 344.

należałoby i tak rozpatrywać przez pryzmat art. 15¹ § 1 pkt 3 k.r.o., ewentualnie przez pryzmat stosowanego w drodze analogii art. 15¹ § 1 pkt 1 k.r.o.

5. Przypadki niekwalifikowane jako groźba na gruncie art. 15¹ § 1 pkt 3 k.r.o.

Z uwagi na to, że – jak to już wyżej wskazywano – nie można mówić o groźbie bez sformułowanej przez groźącego zapowiedzi wyrządzenia jakiegoś zła, nie budzi wątpliwości, że nie stanowi groźby:

- samo tylko nakłanianie do zawarcia małżeństwa, jak również udzielanie w tym kierunku rad i zaleceń, także przez osoby cieszące się autorytetem nupturienta (np. rodzice, osoba duchowna)³³;
- dominacja innej osoby nad nupturientem, wynikająca w szczególności z pozycji społecznej lub gospodarczej osoby dominującej bądź jej silnej osobowości³⁴ (np. jeden z przyszłych małżonków podporządkował sobie psychicznie drugiego³⁵);
- spodziewany gniew, niezadowolenie lub rozczarowanie osób, które nupturient darzy szczególnym szacunkiem (np. rodziców), mogące pojawić się w razie niezawarcia przez niego danego małżeństwa³⁶.

---

33 Por. w szczególności: Lewaszkiewicz-Petrykowska, Komentarz do art. 87 k.c., 1025; Radwański, „Wady”, 421. Warto wskazać, że zdaniem P. Graneckiego różnica między perswazją a groźbą polega na tym, że celem groźącego jest wywołanie stanu obawy, aby móc uzyskać określone oświadczenie woli, natomiast perswazja może doprowadzić daną osobę do stanu obawy, jednak wywołanie jej nie jest celem perswadującego – Granecki, „Glosa”, 557. Z poglądem autora trudno się zgodzić, ponieważ również osoby stosujące perswazję mogą celowo wywoływać stan obawy u danej osoby, aby wpłynąć na jej decyzję. Różnica między perswazją a groźbą w mojej ocenie polega na tym, że w przypadku groźby groźący zapowiada, że sprowadzi zło jeżeli oświadczenie nie zostanie złożone, natomiast osoba perswadująca tego nie czyni.

34 Smyczyński, „Zawarcie”, 70; Gajda, „Unieważnienie”, 189; Borysiak, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, 170; por. też Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady*, 156; eadem, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 1025.

35 Borysiak, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, 170.

36 Por. Biruta Lewaszkiewicz-Petrykowska, „Wadliwość czynności prawnych”, [w:] *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, red. Stefan Grzybowski (Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1985), 689.

Z powyższego wynika, że sama tylko tzw. bojaźń szacunkowa³⁷ (*timor reverentialis*) istniejąca po stronie nupturienta, obawiającego się urazić określone, dominujące nad nim z różnych względów osoby, które jednak nie zapowiadają sprowadzenia na niego niebezpieczeństwa, gdyby małżeństwa zawrzeć nie zechciał, nie daje podstaw do powołania się na groźbę³⁸. To samo dotyczy tzw. szantażu emocjonalnego, stosowanego w szczególności przez przyszłego współmałżonka i polegającego na wymuszaniu zawarcia małżeństwa, np. popartymi płaczem prośbami i urządzaniem awantur³⁹.

Z powodu braku sformułowanej przez groźącego zapowiedzi wyrządzenia jakiegos zła, groźbą nie jest również ostrzeżenie przed niekorzystnymi skutkami niezawarcia małżeństwa. Jak bowiem zauważył Zbigniew Radwański „Kto zwraca tylko uwagę na pojawienie się w przyszłości niekorzystnych zdarzeń, ten ostrzega, lecz nie grozi”⁴⁰. Oczywiście nie wyklucza to możliwości zakwalifikowania danego oświadczenia, sformułowanego jak ostrzeżenie, jako zawoalowanej groźby. Taka kwalifikacja będzie zasadna wtedy, gdy „ostrzegający” wskazuje lub chociażby tylko daje do zrozumienia, że realizacja zapowiadanych niekorzystnych zdarzeń jest zależna od jego woli (np. narzeczony „ostrzega” narzeczoną, że jeżeli zrezygnuje z zawarcia z nim małżeństwa, może zdarzyć się tak, że pewne znane mu fakty z jej przeszłości zostaną upublicznione w Internecie).

-
- 37 Na temat tego pojęcia na gruncie prawa kanonicznego zob. w szczeg. Grzegorz Leszczyński, „Bojaźń szacunkowa jako przyczyna nieważności małżeństwa (kan. 1103 KPK)” *Ius Matrimoniale*, nr 12 (2007):100-105 i powołana tam literatura.
- 38 W nauce nie budzi wątpliwości, że *timor reverentialis* nie stanowi groźby – zob. np. Lewaszkiewicz-Petrykowska, „Wadliwość”, 689; eadem, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 1025; Radwański, „Wady”, 421. Za groźbę należałoby już jednak uznać np. zachowanie rodziców, którzy zapowiedzieliby córce (lub chociażby daliby jej do zrozumienia), że w razie niezawarcia przez nią danego małżeństwa zerwą z nią wszelkie kontakty. Prawną doniosłość takiej groźby należałoby ocenić stosownie do przesłanek zawartych w art. 15¹ § 1 pkt 3 k.r.o.
- 39 Na temat odróżnienia groźby od szantażu emocjonalnego zob. szerzej Anna Wilk, *Wady oświadczenia woli – wybrane problemy praktyczne. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Kazusy* (Warszawa: C. H. Beck, 2018), 143-144.
- 40 Radwański, „Wady”, 421. Należy podkreślić, że ostrzeżenie nie staje się groźbą z tego powodu, że wywołało obawę i skłoniło ostrzeżonego do złożenia określonego oświadczenia woli, nawet jeżeli zamiarem ostrzegającego było wywołanie obawy i skłonienie w ten sposób adresata ostrzeżenia do złożenia tego oświadczenia woli.

Na zakończenie warto zwrócić uwagę, że niektórzy przedstawiciele literatury z pojęcia groźby wykluczają zapowiedź sprowadzenia takiego niebezpieczeństwa, które nie jest zależne od woli groźącego⁴¹ lub takiego, które nie jest zależne od woli człowieka⁴². W myśl tych poglądów nie stanowi więc groźby zagrożenie drugiej stronie, np. wywołaniem burzy lub powodzi⁴³. Ze stanowiskiem tym, w świetle akceptowanego w nauce rozumienia pojęcia groźby, trudno się zgodzić. Jeżeli bowiem za groźbę należy uznawać zapowiedź wyrządzenia jakiegoś zła, w razie gdyby osoba, której grożono, nie złożyła żądanego oświadczenia woli, to takie rozumienie groźby nie przesądza o tym, że groźący jest w stanie doprowadzić do realizacji zapowiadanego zła, ani nawet o tym, że jest ono możliwe do zrealizowania przez kogokolwiek. Jeżeli więc np. X zapowiada wywołanie trzęsienia ziemi, jeżeli Y nie wyjdzie za niego za mąż, mamy do czynienia z groźbą, chociaż obiektywnie nierealną. Okoliczność, że groźba ta jest obiektywnie nierealna ma natomiast znaczenie dla oceny, czy jest ona groźbą prawnie doniosłą; na tej płaszczyźnie powyższa kwestia jest też często w nauce analizowana. Zagadnienie to zostanie poruszone w dalszych rozważaniach, zawartych w drugiej części niniejszego opracowania.

Bibliografia

- Bendza Włodzimierz, „Przesłanki normatywne groźby jako wady oświadczenia woli z art. 87 k.c.” *Rejent*, nr 7 (2019): 9-30.
- Borysiak Witold, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Jacek Wierciński. 163-174. Warszawa: Lexis Nexis, 2014.
- Brzozowski Adam, Wojciech J. Kocot, Elżbieta Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018.
- Doliwa Adam, *Prawo cywilne – część ogólna*. Warszawa: C. H. Beck, 2012.
- Domański Maciej, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Konrad Osajda. C. H. Beck, 2020, Legalis.
- Gajda Janusz, „Charakter prawny zawarcia związku małżeńskiego”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. XI, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Tadeusz Smoczyński. 81-86. Warszawa: C. H. Beck, 2014.

41 Piasecki, *Kodeks cywilny*, 417; Stanisław Rudnicki (aktualizacja Roman Trzaskowski), „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część Ogólna*, red. Jacek Gudowski (Warszawa: Lexis Nexis, 2014), 700.

42 Gajda, „Unieważnienie”, 189; Pietrzykowski, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 408; Domański, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, teza 30.

43 Tak Pietrzykowski, „Komentarz do art. 87 k.c.”, 408.

- Gajda Janusz, „Unieważnienie małżeństwa”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. XI, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Tadeusz Smoczyński. 152-211. Warszawa: C. H. Beck, 2014.
- Granecki Paweł, „Glosa do wyroku SN z dnia 19 marca 2002 r., I CKN 1134/99” *Monitor Prawniczy*, nr 10 (2006): 556-559.
- Grzesiok-Horosz Agnieszka, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Mariusz Załucki. 255-257. Warszawa: C. H. Beck, 2020.
- Grzybowski Stefan, „Czynności prawne. Oświadczenie woli. Wadliwość czynności”, [w:] *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, red. Stefan Grzybowski. 537-698. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974.
- Gutowski Maciej, „Komentarz do art. 82 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz. Art. 1- 449¹*, red. Maciej Gutowski. 808-822. Warszawa: C. H. Beck, 2018.
- Gutowski Maciej, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz. Art. 1-449¹*, red. Maciej Gutowski. 874-881. Warszawa: C. H. Beck, 2018.
- Janas Aleksandra, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna (art. 1-125)*, red. Mariusz Fras, Magdalena Habdas. 826-831. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018.
- Jedliński Adam, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna*, red. Andrzej Kidyba. 570-575. Warszawa: Wolters Kluwer, 2012.
- Leszczyński Grzegorz, „Bojaźń szacunkowa jako przyczyna nieważności małżeństwa (kan. 1103 KPK)” *Ius Matrimoniale*, nr 12 (2007): 97-111.
- Lewaskiewicz-Petrykowska Biruta, „Komentarz do art. 82 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna*, red. Paweł Książak, Małgorzata Pyziak-Szafnicka. 961. Warszawa: Wolters Kluwer, 2014.
- Lewaskiewicz-Petrykowska Biruta, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna*, red. Paweł Książak, Małgorzata Pyziak-Szafnicka. 1024-1036. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2014.
- Lewaskiewicz-Petrykowska Biruta, „Wadliwość czynności prawnych”, [w:] *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, red. Stefan Grzybowski. 644-727. Wrocław-Warszawa-Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1985.
- Lewaskiewicz-Petrykowska Biruta, *Wady oświadczenia woli*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1973.
- Nazar Mirosław, „Wady oświadczenia woli”, [w:] Jerzy Ignatowicz, Mirosław Nazar, *Prawo rodzinne*. 212-218. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016.
- Piasecki Kazimierz, *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Komentarz*. Kraków: Zakamycze, 2003.

- Pietrzykowski Krzysztof, „Komentarz do art. 15¹ k.r.o.”, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Krzysztof Pietrzykowski. 216-230. Warszawa: C. H. Beck, 2020.
- Pietrzykowski Krzysztof, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz. Art. 1–449⁰*, red. Krzysztof Pietrzykowski. 408-409. Warszawa: C. H. Beck, 2020.
- Radwański Zbigniew, „Wady oświadczenia woli”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. II, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Zbigniew Radwański. 379-428. Warszawa: C. H. Beck, 2008.
- Radwański Zbigniew, Adam Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*. Warszawa: C. H. Beck, 2019.
- Rudnicki Stanisław (aktualizacja Roman Trzaskowski), „Komentarz do art. 82 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część Ogólna*, red. Jacek Gudowski. 677-680. Warszawa: Lexis Nexis, 2014.
- Rudnicki Stanisław (aktualizacja Roman Trzaskowski), „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część Ogólna*, red. Jacek Gudowski. 699-702. Warszawa: Lexis Nexis, 2014.
- Słownik języka polskiego*, red. Mieczysław Szymczak, t. I, t. II, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978, 1979.
- Słownik synonimów i antonimów*, red. Grzegorz Dąbkowski, Małgorzata Marcjanik. Poznań: Wydawnictwo Ibis, 2012.
- Słownik współczesnego języka polskiego*, t. I, red. Bogusław Dunaj. Warszawa: Wilga, 1999.
- Smyczyński Tadeusz, „Zawarcie i unieważnienie małżeństwa”, [w:] Tadeusz Smyczyński, Marek Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*. 31-76. Warszawa: C. H. Beck, 2020.
- Sobolewski Przemysław, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Konrad Osajda. C. H. Beck, 2021, Legalis.
- Strugała Radosław, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Edward Gniewek, Piotr Machnikowski. 239-242. Warszawa: C. H. Beck, 2019.
- Strzebińczyk Jerzy, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Edward Gniewek, Piotr Machnikowski. 237-238. Warszawa: C. H. Beck, 2016.
- Trzaskowski Roman, „Komentarz do art. 87 k.c.”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna*, cz. 2 (art. 56-125), red. Jacek Gudowski. 678-688. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Wilejczyk Magdalena, *Zagadnienia etyczne części ogólnej prawa cywilnego*. Warszawa: C. H. Beck, 2014.
- Wolter Aleksander, Jerzy Ignatowicz, Krzysztof Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.

For guidelines on the permitted uses refer to <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>